

פרק 16 – אישור: יירוטי הסוכנות לביטחון לאומי

ב-8 ביוני 1967 המריא מטוס מעקב אלקטרוני מדגם EC-121M של צי ארה"ב, שהוקצה ליחידה של טייסת סיור אוויר ימית 2 (VQ-2), מאתונה ביוון וטס לאזור סיור מחוץ לגזרת המלחמה שהתחוללה במזרח התיכון מאז 5 ביוני, אבל בטווח מעקב רדיו ממנה. על סיפון המטוס, באזור מוגבל שכונה "האוהל", נמצא מדור מעקב תקשורת אלקטרונית של NSA שנחשב מתוחכם לתקופתו. האוהל אויש בצוות של טכנאי תקשורת – לשונאים של NSA. הצוות כלל כמה לשונאי ערבית ושני לשונאי עברית - רס"ל מרווין נוביקי¹ וסמ"ר מייקל פרוסטינק. טכנאי התקשורת עסקו בזיהוי, הקלטה וניטור תשדורות רדיו בערבית ובעברית. בערך ב-1430 זמן סיני שמע פרוסטינק משהו שגרם לו לקרוא לנוביקי: "הקשב לזה", ומאז התשדורות הרלוונטיות בעברית נוטרו והוקלטו עד 1528.

מטוס EC-121D של חיל האוויר של ארה"ב. זהה במהותו ל-EC-121M של הצי (צילום ח"א ארה"ב)

תת-אדמירל וויליאם מרטין, מפקד הצי השישי, שעקב אחר המצב והורה על מטוסים מנושאות המטוסים "אמריקה" ו"סרטוגה" להגיע לאזור תקיפת "ליברטי", שלח ב-1559 מסר לטייסת VQ-2 באתונה, ובו ביקש כי כל טיסות VQ-2 ששוגרו מאתונה יוחזרו, וכי לא יוזנקו טיסות נוספות עד להוראה חדשה.² זמן קצר אחר כך פנה מטוס ה-EC-121M לכיוון לאתונה, ושם, על הקרקע, ערכו נוביקי ופרוסטינק תרגום גולמי של ההקלטות. הקלטות נשלחו בידי בלדר למטה NSA בפורט מיד, מרילנד, שם בוצע תרגום חלק בידי לשונאי העברית ריצרד וו. היקמן,³ שלהלן דיווח לראש NSA רב-אלוף מרשל קרטל את תוכנם. התרגומים סווגו "סודי ביותר" עם מילות הקוד "סבין" ו"קריין".

המידע הסודי ביותר שהפיקה NSA מהקלטות שותף עם CIA, עם סוכנות הביון של משרד ההגנה (DIA), עם הבית הלבן, ועם קלארק קליפורד, יו"ר מועצת הנשיא למודיעין חוץ. הקלטות נותרו בסיווג גבוה ביותר מפני שמשרד ההגנה הודאג מחשיפת האמצעים והשיטות של איסוף סיגינט, ומשרד החוץ הוטרד מיחסי ארה"ב עם מדינות ערב, שהאשימו את ארצות הברית במעורבות במלחמת ששת הימים לצד ישראל. משרד החוץ היה רגיש במיוחד מפני שארצות הברית הצהירה, במושב עצרת האו"ם ב-6 ביוני 1967,⁴ כי לא היו לה אוניות או מטוסים כלשהם במרחק כמה מאות מייל מאזור הלחימה, והובכה כאשר "ליברטי" צצה פתאום בלב אזור הקרבות. מבוכה נוספת היתה נגרמת אילו הודתה ארה"ב כי גם מטוס שלה פעל בקירבת אזור הלחימה.

כאשר הצהירה ממשלת ארה"ב כי "אין אוניות כלשהן של ארה"ב במרחק כמה מאות מייל", עדיין שייטה "ליברטי" במערב הים התיכון לעבר נקודה מוגדרת ליד רצועת עזה. אחר כך נצטווה להישאר מחוץ לאזור הלחימה ב-5 מסרים לפחות - שלא קיבלה - ומשום כך הפליגה אל תוך אזור הלחימה.⁵ אבל נוכחות מטוס ה-EC-121M של הצי היתה מכוונת, על פי פקודה ספציפית.

כתוצאה ממעטה הסודיות שהוטל על התקרית, נתרקמו עשרות תיאוריות קונספירציה. מספר תיאוריות הקונספירציה על תקרית "ליברטי" משתווה כמעט, על פי כמה הערכות, לאלה של ההתנקשות בנשיא קנדי. בין סיפורי הקונספירציה קיים שוני רב - החל בהערכות ש"ליברטי" נלחמה עם הערבים נגד ישראל וכלה בהיפוך, כלומר ש"ליברטי" נלחמה לימין עם ישראל נגד הערבים. במרוצת השנים צצו וחזרו ונשמעו שוב ושוב סיפורים על קלטות שמע של יירוטי תשדורות רדיו ישראליות. הללו טענו שקלטות השמע מוכיחות כי כוחות האוויר והים של ישראל תקפו את "ליברטי" במתכוון, בידיעה ברורה שהיא אוניה אמריקנית.

למשל, כמתואר בפרק 10 לעיל, אמר בראיון קצין המכונה של "ליברטי", ג'ורג' גולדן, שהאמין כי "ליברטי" הקליטה יירוטי תשדורות של מטוסים ישראלים: "ייתכן, שחלק מזה גרם לכך שסרן בנט הביא מידע מסוים

ומסר לי אותו. הוא אמר שהם הקליטו את המידע, לגבי תכנון התקיפה ומסרתי זאת למישהו במטה אדמירל מרטין למחרת בבוקר ולא יצא מזה דבר. הלוואי שנמצאתי במצב לעשות לעצמי עותק.⁶ יש לציין, כי בנט לא היה לשונאי עברי, וכי גם אף איש זולתו על סיפון "ליברטי" לא היה כזה. בסופו של דבר, NSA סיפקה אישור מובהק: דוח NSA מ-1981, "התקפה על אוספת סיגנט", מאמת כי "לא היתה ל'ליברטי' משימה ספציפית נגד תשדורות ישראליות... קלטות בעברית שהופקו בידי יחידת USN-855 NSA על 'ליברטי' לא הכילו מידע על התקיפה הישראלית הממשמשת ובאה."⁷ אבל NSA קיימה את סיווגו של חלק זה של הדוח עד 2 ביולי 2003, כאשר הסיווג הוסר בעקבות תביעת מחבר ספר זה על פי תקנת חופש המידע.⁸

מרווין נוביקי, הלשונאי העברי הבכיר במטוס ה-EC-121M, נתן לסופר ג'יימס במפורד קצה חוט לגבי קיומן של הקלטות שנעשו במטוס. למרות שנוביקי אמר מפורשות לבמפורד, כי הקלטות מלמדות שהתקיפה בוצעה בטעות, טען במפורד בעקשנות שהן הוכיחו כי התקיפה היתה מכוונת וכי ראשי NSA האמינו כולם עד אחד בקביעה זו.⁹ בהודעה חריגה לעיתונות שניפקה NSA נאמר: "טיעונו של מר במפורד, שראשי NSA 'האמינו כולם עד אחד בקביעה זו' פשוט אינו נכונה."¹⁰ נוביקי עצמו הגיב על טענת במפורד במכתב למערכת "וול סטריט ג'ורנל", שבו ציין כי הקלטות מוכיחות שהתקיפה הישראלית היתה טעות גסה. נוביקי סיים את מכתבו בשאלה: "איך אוכל להוכיח זאת? לא אוכל, אלא אם כן הקלטות ימצאו ויפתחו לציבור."¹¹

דרישת מחבר ספר זה מ-NSA מ-6 יולי 1991 לקבל את הקלטות על פי תקנת חופש המידע נדחתה,¹² ולהלן הוא הגיש תביעה לקבלן בבית משפט אזורי פדרלי.¹³ בעקבות תביעה זו שוחררו ב-2 ביולי 2003 קלטות השמע של מטוס EC-121M של NSA יחד עם תרגומי תמליל יירוטים. כן שוחרר אז מסר סודי מ-NSA לבית הלבן מיום 22 ביוני 1967, שכותרו "בעקבות התקיפה הישראלית על יו.א.ס.א. 'ליברטי', 8 ביוני 1967", שנפתח בפסיקה הבאה: "1. כללי. הפעילות הבאה מבוססת על תשדורות קול ישראליות בשפה גלויה ב-תא"ג/תג"ם שיוורטו ב-8 ביוני 1967 בין 1229Z ו-1328Z. פעילות זאת עוסקת אך ורק ברגעים שלאחר התקיפה של מטוסי סילון וסירות טורפדו של ישראל על יו.א.ס.א. 'ליברטי' (GTR5). אין שיקופי מודא"ל כלשהם של התקיפה ממש" (הדגשת המחבר).

NSA הסירה את הסיווג גם מהתרגומים לאנגלית, שחררה אותם ואת הקלטות בעברית ובנוסף הסירה את הסיווג מחלק של הדוח שלה מ-1981, שציין: "אמנם דוחות אלה מגלים מבוכה כלשהי מצד הטייסים בקשר ללאומיות האוניה, הם מלמדים על נטייה לשלול כל הנחה שחילות האוויר והים של ישראל תקפו במתכוון אוניה שידעו כי היא אמריקנית."¹⁴

בתגובה לבקשה נוספת של מחבר ספר זה על פי תקנת חופש מידע, שוחרר ב-19 בספטמבר 2005 הדיווח בעל-פה של ריצ'רד היקמן, הלשונאי העברי של NSA שתירגם את הקלטות במטה NSA, שאישר גם הוא כי הקלטות מלמדות שהתקיפה בוצעה בטעות.¹⁵ המראין של היקמן (וויליאם גרהרד) ציין: "התמלילים נוטים להראות, שהישראלים היו מבולבלים בקשר ללאומיות." היקמן השיב: "זה נכון... הייתי נוטה לומר, שהישראלים לא ידעו שתקפו אוניה אמריקנית."

לבקשת ערוץ טלוויזיה "תמז",¹⁶ שיחרר חיל האוויר הישראלי ב-1986 תמלילי קלטות של תשדורותיו בשעת התקיפה, שלימדו על מבוכה ניכרת בקשר ל"ליברטי" - מי היא היתה, והיכן היא היתה. התמלילים בעברית ותרגומים גולמיים לאנגלית שוחררו למחבר ספר זה ב-1993 ומוצגים בנספח 2 יחד עם תרגומי הקלטות של מטוס ה-EC-121M של NSA.

בעבר טענו ספקנים, כי אין לסמוך על קלטות חיל האוויר הישראלי, מכיוון שיוצרו לאחר מעשה.¹⁷ טענה זו היתה עלולה לערער את מהימנות קלטות חיל האוויר הישראלי, שכן היא הושמעה לפני שחרור קלטות NSA המקבילות, המאמתות את נכונות אלה הישראליות. יש לזכור, שכאשר שוחררו קלטות חיל האוויר הישראלי, עדיין לא היה קיומן של קלטות NSA ידוע בבירור.

קלטות חיל האוויר הישראלי כוללות תשדורות רדיו תא"ג/תג"ם בין מטוסים והבקרים שלהם, בין מטוסים וטרפדות ושיחות טלפון קוויות בין בקרי חיל האוויר. היירוטים של מטוס NSA החלו ב-1430, כאשר מגדל הפיקוח בבסיס חיל האוויר חצור (אות קריאה "טריבון") הודיע למסוק סופר פרלון 815: **"שים לב: היתה שם אוניה, אוניית מלחמה שאנחנו תקפנו אותה. אנשים קפצו ממנה למים, אתה תנסה לחלץ אותם."**

הקלטות הישראליות כוללות, דקות אחדות קודם לכן, דיווח של מוביל מבנה "רויאל" "אנשים קפצו ממנה למים" ופקודה של הבקרה לשלוח מסוקי חיפוש והצלה למקום.

ב-1432 הקליט היירוט של NSA את טריבון אומר למסוק 815: "שים לב: האוניה זוהתה עכשיו כאוניה מצרית". שתי דקות אחר-כך, ב-1434, בקלטת הישראלית נשמע הבקר רוברט אומר לכסלו: "זאת אוניית אספקה מצרית". ב-1459, לפי הקלטות של NSA, מעדכן מסוק 815 את "טריבון": "יש לי קשר [עין] עם כלי שיט שעה 12". ב-1501 אמר הבקר שמעון למשל"ט בקלטות הישראליות "הוא נמצא עכשיו איזה 12 מייל ממנו. קשר עין עם האוניה למטה."

ב-1506 בקלטת NSA: "שלילי, זה לא אנשים, זה סירות, זה לא אנשים." ב-1510 קלטות חיל האוויר: "אין אנשים. הוא רואה סירות ולא רואים אנשים." ולבסוף, בצורה הפסקנית ביותר, ב-1512, בקלטות NSA מבקש "טריבון" ממסוק 815: "האם זיהית בברור דגל אמריקאי?", והקלטות הישראליות מצינות ב-1512, "כסלו, דגל אמריקאי על האוניה."

בחינה של קלטות NSA ושל חיל האוויר מבהירה כי אותם אירועים מתוארים בשתי מערכות הקלטה באותו זמן או בקירובת זמן. ניתן להסביר בנקל סטיות זעירות של כמה דקות בין קטעים אחרים של הקלטות, וזאת לא רק כתוצאה של שעונים שונים ותרגומים שונים מעברית לאנגלית, אלא גם בשל פיגור הזמנים הטבעי של המידע המועבר בשרשרת הפיקוד הישראלית למעלה או למטה.

השוואה מדוקדקת וקפדנית של קלטות NSA ושל חיל האוויר מאששת את דיוקן של הקלטות הישראליות. פקידים ישראלים לא ידעו על קיום קלטות NSA עד 35 שנה לאחר התקיפה. אם לא מקבלים את אמינות הקלטות הישראליות ומתעלמים מקלטות חיל האוויר, נותרת רק העדות המוקלטת היחידה שבקלטות NSA, המצינות כי הדגל האמריקני זוהה רק ב-1512, כ-44 דקות לאחר תום התקיפה. NSA סיכמה, מבלי להתייחס כלל לקלטות הישראליות, כי האסון נבע לא רק משיקולים ישראלים מוטעים אלא גם מנוהלי תקשורת אמריקניים לקויים.¹⁸ קלטות NSA "נטו לפסול כל תזה שחילות האוויר והים של ישראל תקפו במתכוון אוניה שידעו כאמריקנית."¹⁹

מזכר מודיעין של סוכנות הביון המרכזית מ-13 יוני 1967 ציין: "אף אחת מההתקשרויות בין המטוסים התוקפים והטרפדות אינה זמינה, אבל מתוך השיחות שיוורטו בין טייסי המסוקים ומגדל הפיקוח בחצור אין כמעט ספק, שהישראלים כשלו בזיהוי 'ליברטי' כאוניה של ארה"ב לפני התקיפה או במהלכה."²⁰ מזכר CIA מ-21 ביוני 1967 ציין: "ככל הנראה הישראלים חשבו שהספינה שהם תוקפים אינה 'ליברטי', וברור גם שכאשר התרחשה התקיפה הראשונית הבקרים והטייסים האמינו שהאוניה עוינת."²¹ CIA חזרה על עמדתה הרשמית ב-1978: "מיטב שיפוטנו הוא עדיין שהתקיפה הישראלית על יו.אס.אס. 'ליברטי' לא בוצעה בזדון כלפי ארצות הברית והיתה פרי טעות."²²

סוכנות הביון של משרד ההגנה (DIA) סיכמה במזכר "סודי ביותר" (קוד "טריין") מ-13 ביוני 1967 שהוגש ליו"ר ראשי המטות המשולבים: "אין כל מידע זמין שעשוי להוכיח ללא ספק כי הישראלים ביצעו תקיפה יזומה על אוניה ידועה כאמריקנית," וכי "NSA מעדכנת כי מודיעין תקשורת (קומינט - COMINT) נוסף בקשר לנושא זה יהיה זמין. בינתיים, מירב העדויות מלמדות שהכוח התוקף האמין שמטרתו מצרית." ב-28 ביוני 1967, בנספח סודי ביותר למזכר ליו"ר ראשי המטות המשולבים, דיווחה DIA: "מידע נוסף שהתקבל לגבי תקרית 'ליברטי' מבהיר את רצף האירועים הכרוכים בתקיפה... ראיות אלה אינן מראות כי הישראלים ביצעו תקיפה יזומה על אוניה ידועה כאמריקנית... תרגום וניתוח של NSA, של יירוט התקשורת בין בקרת הקרקע הישראלית והמסוקים שטסו ליד 'ליברטי' לאחר התקיפה... נוטים לאשר את הניתוח המוצג בעמודים 2 ו-3 של המזכר הראשוני."²³

לאחר בחינת קלטות NSA, דיווח קלארק קליפורד לנשיא, לשר ההגנה ולשר החוץ, באמצעות דוח של המועצה המייעצת של הנשיא למודיעין חוץ: "סך העדויות מכריע כי הכוח התוקף הישראלי האמין בתחילה שמטרתו מצרית.... המידע הזמין עד כה אינו משקף שהפיקוד הישראלי העליון ביצע התקפה יזומה על אוניה ידועה כאמריקנית."²⁴

באורח עצמאי, וללא גישה כלשהי לקלטות NSA, סיכמה ועדת החקירה של צי ארה"ב בראשות אדמירל אייזק קיד ב-18 ביוני 1967: "כל המידע הזמין מצטרף לקביעה כי ההתקפה על 'ליברטי' היתה למעשה מקרה

של טעות בזיהוי... אין כל אינדיקציות זמינות שהתקיפה כוונה נגד אונייה אמריקנית.²⁵ אדמירל ג'ון מקקין, המפקד העליון של הכוחות הימיים של ארה"ב באירופה – שגם לו לא היתה גישה לקלטות NSA – אישר ביוני 1967 את מסקנות אדמירל קיד בציינו כי: "ההערות לעיל של הרשות המכנסת מוליכות למסקנה כוללת שהתקיפה אכן היתה טעות."²⁶

שחרור קלטות NSA לאחר קרוב ל-40 שנה מאמת את המסקנות העצמאיות של האדמירלים קיד ומקקין. עשרות סיפורי קונספירציה סותרים ממשיכים לזרום בשטף עד היום, אבל קלטות NSA מאשרות את העמדה הרשמית של ארצות הברית: התקיפה היתה מקרה מצער של טעות בזיהוי.

- 1 ראו הערה 34 בפרק 10.
- 2 מסר תז"ח 081359Z יוני 1967 ממפקד הצי השישי לטייסת סיור VQ-2 ולאחרים. מרכז ההיסטוריה של הצי.
- 3 במהדורה הראשונה של ספר זה מוגדר ריצ'רד היקמן כלשונואי העברית השלישי (ע' 136). סיווגה של ההיסטוריה שבעל פה שלו בסוכנות לביטחון לאומי הוסר והיא שוחררה ב-19 בספטמבר 2005, כתוצאה מפניית מחבר ספר זה על פי התקנה לחופש מידע, תיק 41707A.
- 4 הודעה לעיתונות של משרד ההגנה 530-67 מ-6 ביוני 1967.
- 5 דוח תת הוועדה של ועדת הכוחות המזוינים של בית הנבחרים, החוקרת את הכוחות המזוינים, מ-10 במאי 1971.
- 6 ראיון של מחבר ספר זה עם ג'ורג' גולדן, 11 במרס 1991.
- 7 דוח NSA "Attack on a SIGINT Collector, USS Liberty", 1981, ע' 64.
- 8 ראו: בית המשפט המחוזי במחוז הדרומי של פלורידה, תיק 03-20123-CIV-HUCK, א.ג'יי קריסטול נ. NSA.
- 9 James Bamford, *Body of Secrets*, p. 185-239.
- 10 Scott Shane and Tom Bowman, "New Book on NSA Sheds Light on Secrets," *Baltimore Sun*, April 24, 2001.
- 11 "Tragic Gross Error in 1967 Attack", *Wall Street Journal*, May 16, 2001, page A-23.
- 12 שם, 146.
- 13 ראו הערה 8 לעיל.
- 14 דוח NSA "Attack on a SIGINT Collector, USS Liberty", 1981, ע' 64. קלטות השמע, התמלילים והדוח מ-1981 זמינים לשמיעה ולצפייה באתר NSA www.nsa.gov/liberty/.
- 15 ראו: Richard W. Hickman, Oral History, שוחרר מסיווג על ידי NSA ב-19 בספטמבר 2005, ניתן לצפייה ב: www.thelibertyincident.com/hebrewlinguist3.html.
- 16 ראו: מישדר ערוץ "תמז", "התקפה על הליברטי".
- 17 ראו נספח 2 לספר זה.
- 18 דוח NSA "Attack on a SIGINT Collector, USS Liberty", 1981, vii.
- 19 שם, 64.
- 20 מזכר מודיעין SC No.01415/67 של CIA מ-13 ביוני 1967. ראו: U.S. Department of State, *Foreign Relations of the United States, Volume XIX, Item 317*.
- 21 מזכר מודיעין SC No.08384-67 של CIA מ-13 ביוני 1967. ראו: U.S. Department of State, *Foreign Relations of the United States, Volume XIX, Item 284*.
- 22 מכתב מסטנספילד טרנר, ראש CIA, אל סנטור אבורק, 27 בפברואר 1978.
- 23 סוכנות הביון של משרד ההגנה (DIA), מזכרים ליו"ר ראשי המטות המשולבים, TS-SI-0186/AP-5, 13 ביוני 1967 (סודי ביותר "טריין"), SS-SI-0211/AP-5, 28 ביוני 1967 (סודי "סבין").
- 24 דוח המועצה המייעצת לנשיא למודיעין חוץ, 18 ביולי 1967. ניתן לראות דוח זה, שכותרתו "Clark Clifford Report", ב: thelibertyincident.com תחת documents.
- 25 ועדת החקירה של צי ארה"ב, 28 ביוני 1967, ממצאים 1 ו-6.
- 26 אישור ראשון על מכתב של אדמירל קיד 111645/1100 מ-18 ביוני 1967 ממפקד הכוחות הימיים של ארה"ב באירופה אל היועץ המשפטי, 4, סעיף 15.